

РЕЦЕНЗІЇ

Анатолій Довгерт

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
професор кафедри міжнародного приватного права
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ ЗБЛИЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ДОКТРИН МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА*

Сьогодні у трикутнику “доктрина – законодавство – судова практика” важко простежити їх взаємовпливи та співвідношення.

У практичній або теоретичній площині часто порушується та обговорюється питання адаптації вітчизняного *законодавства* до міжнародних правових стандартів, до права ЄС тощо. Проте важливим засобом правової акультурації слугує також *доктрина*.

Історично доктрини міжнародного приватного права різних країн завжди тяжіли до певної одноманітності. Сьогодні процес зближення національних доктрин у сфері міжнародного приватного права продовжується. У ньому задіяно багато інструментів, зокрема такі: внутрішнє законодавство країн, міжнародне законотворення, діяльність міжнародних організацій, арбітражів, проведення міжнародних конференцій тощо.

Не менш важливу роль у зближенні доктрин міжнародного приватного права відіграють фундаментальні та епохальні наукові праці. Такою працею, безперечно, стане нещодавно опублікована у лондонському видавництві “*Edward Elgar Publishing*” чотиритомна “Енциклопедія міжнародного приватного права” (далі – Лондонська Енциклопедія). Це унікальне світове наукове досягнення, без сумніву, буде дійовим інструментом зближення національних доктрин міжнародного приватного права.

Лондонська Енциклопедія є третьою, найуспішнішою, спробою світової наукової спільноти створити міжнародне джерело знань про міжнародне приватне право.

Перша спроба була зроблена ще наприкінці 60-х років ХХ ст. у межах “Міжнародної енциклопедії порівняльного права” (“*International*

* Encyclopedia of Private International Law : four volume set / ed. by Jürgen Basedow, Giesela Rühl, Franco Ferrari and Pedro de Miguel Asensio. – London : Edward Elgar Publishing, 2017. – 4034 p.

Encyclopedia of Comparative Law”)*, третій том якої планувалося присвятити 47 питанням (терміни-глави) міжнародного приватного права, виконаних у порівняльному аспекті. На сьогодні, майже 50 років потому, третина статей ще не представлена. Написано й опубліковано лише 32 глави**.

Практично одночасно зі згаданим вище проектом починає виходити “Міжнародна енциклопедія права” (*“International Encyclopedia of Laws”*) за редакцією професора Р. Бланпена, яка складається із понад 20 “галузевих” енциклопедій, зокрема й у сфері міжнародного приватного права (*“International Encyclopedia of Private International Law”*)***. Енциклопедії побудовані за принципом представлення національних монографій (приблизний обсяг кожної 200 сторінок), написаних за уніфікованою структурою. У галузі міжнародного приватного права запропонована структура охоплює понад 100 термінів-статей, які стосуються широкого кола питань, починаючи з історичного нарису науки й закінчуючи питаннями міжнародного цивільного процесу. Нині опубліковано лише 25 із запланованих понад 60 національних монографій****.

Повністю успішною виявилася наступна спроба світової наукової спільноти щодо підготовки фундаментальної міжнародної енциклопедії міжнародного приватного права. Завдяки сучасним засобам комунікації та цифрової обробки інформації, міжнародному колективу вчених (близько 200 науковців з усіх континентів), співробітників та видавців вдалося створити у найкоротший строк (протягом 2012–2017 рр.) чотиритомну, без перебільшення історичну, унікальну працю з міжнародного приватного права. Спочатку планувалося назвати її *“European Encyclopedia of Private International Law”*. Проте у процесі підготовки ста-

* “Міжнародна енциклопедія порівняльного права” (*“International Encyclopedia of Comparative Law”*) створюється під егідою Міжнародної асоціації правничих наук за фінансового сприяння ЮНЕСКО. Незважаючи на назву проекту, 17 томів енциклопедії охоплюють, головним чином, сферу цивільного та комерційного права. Кожний том складається із певної кількості глав, до написання яких Редакційна рада, нині очолювана професором К. Цвейгертом та У. Дробнінгом, запрошує найвидатніших учених з усього світу. Глави різних томів у міру їх написання друкуються окремими збірками (*installments*). Ініціатори сподівалися завершити проект протягом 8 років. Проте через складність “жанру” фундаментальна праця ще не завершена.

** *International Encyclopedia of Comparative Law* / ed. by K. Zweigert and U. Drobning // Volume III: Part 1. Private International Law. – Tuebingen, 2011. – 615 p.; *International Encyclopedia of Comparative Law* / ed. by K. Zweigert and U. Drobning // Volume III: Part 2. Private International Law. – Tuebingen, 2011. – 921 p.

*** “Міжнародна енциклопедія права” (*“International Encyclopedia of Laws”*) являє собою серію роз’ємних (*looseleaf*) публікацій у сферах корпоративного, речового права та права довірчої власності, права інтелектуальної власності, контрактів, деліктного, сімейного і спадкового права, комерційного, страхового, трудового, медичного права, права соціального забезпечення, транспортного права, міжнародного приватного права, цивільного процесу тощо (всього поступово охоплено 26 галузей права). Кожна “галузева” енциклопедія складається із національних монографій багатьох країн світу, в яких описана відповідна правова сфера тієї чи іншої країни.

**** “Міжнародна енциклопедія міжнародного приватного права” (*“International Encyclopedia of Private International Law”*) за редакцією професора Б. Вершреген поки що представлена національними монографіями Аргентини, Австралії, Білорусі, Бразилії, Греції, Естонії, Індії, Іспанії, Ізраїлю, Кіпру, Нової Зеландії, Росії, Сербії, США, Туреччини, Чехії, Чорногорії, Швеції, Угорщини, Уругваю та деяких інших країн.

вало зрозуміло, що така назва вже не відповідає змісту: приблизно 50% вміщених статей і національних доповідей разом із законодавством за авторами та інформацією виходила за межі Європи. Тому було вирішено обрати більш універсальну назву – “*Encyclopedia of Private International Law*”. Однак фокус праці все ж таки залишився “європейським”, зважаючи на велику роль міжнародного приватного права (включно з Брюсельськими і Римськими конвенціями і регламентами) у потужному трансграничному обігу на цій порівняно малій території.

Лондонська Енциклопедія підготовлена за редакцією відомого німецького юриста, професора Ю. Базедова, теперішнього директора Інституту Макса Планка з порівняльного і міжнародного приватного права (*Max Planck Institute for Comparative and International Private Law*), та його колегами, професорами Г. Рюль із університету Єни, Ф. Феррарі зі Школи права Нью-Йоркського університету і П. де Мігеля Асенсіо із мадрридського Університету Комплутенсе.

Заслуга цих міжнародно визнаних науковців полягає передусім у тому, що вони звертають нашу увагу на ‘переміщення міжнародного приватного права з периферії правової системи до її центру’ у результаті глобальних змін у системі міжнародних відносин. У такій ситуації юристи-практики та дослідники вже не можуть обмежуватися лише правом своєї юрисдикції, вони потребують ширших знань, які виходять за національні межі та враховують глобальні й порівняльні перспективи.

Редактори цієї праці поєднали в ній підходи щодо представлення матеріалу, які є характерними для згаданих вище двох “незавершених” енциклопедій: у перших двох томах розміщені за алфавітом понад 240 великих (до 6 000 слів) термінів-статей міжнародного приватного права порівняльного характеру (з урахуванням розвитку на національному, європейському та міжнародному рівнях), а наступні томи охоплюють національні доповіді (обсягом до 6 500 слів) та законодавство стосовно міжнародного приватного права 80 країн.

Редактори Лондонської Енциклопедії доклали чимало зусиль до відбору та формулювання тем статей. Творчий і новаторський підхід до цього питання робить зміст перших двох томів праці супер оригінальним, що відразу привертає увагу фахівців. До цих томів включено, безумовно, статті з традиційних загальних питань колізійного права і міжнародного процесу (автономія волі, ввічливість, взаємність, відсилення, *depecage*, імунітет, обхід закону, публічний порядок, різні колізійні прив’язки, арбітраж тощо) та з питань окремих сфер правового регулювання (мережа Інтернет, право власності, інтелектуальна власність, договори і делікти, морське та повітряне право, фінансове право, сімейне право, спадкове право, трудове право тощо). Особливістю статей щодо згаданих вище та інших базових понять, конструкцій і тем є те, що вони написані

найавторитетнішими науковцями світу. Тому кожна така стаття містить у собі великий доктринальний “гармонізаційний” заряд. У такій статті, як правило, спочатку пропонується та аргументується найбільш поширений науковий погляд з того чи іншого питання, а потім наводяться інші погляди, за їхньої наявності.

Величезний інтерес викликають статті, присвячені новим науковим темам, зокрема: міжнародне приватне право та поведінкова економіка; міжнародне приватне право та економічний аналіз; міжнародне приватне право та теорія ігор; міжнародне приватне право та глобалізація; міжнародне приватне право та права людини; міжнародне приватне право та нові інституційні економіки; міжнародне приватне право та соціальна безпека; міжнародне приватне право та соціально-правові студії. Якщо до цього ще додати десятки прекрасно складених статей-персоналій найвидатніших учених у сфері міжнародного приватного права, то стає зрозумілим, що понад 2 000 сторінок тексту статей 1-го і 2-го томів здатні багато в чому “переплавляти” національні доктрини у світову теорію міжнародного приватного права.

Окремо варто сказати про перелік літератури, наведений наприкінці кожної статті. По-перше, пропонується величезний масив міжнародної літератури. По-друге, у переліку міститься базова література для отримання уявлення про сучасний рівень знань у тій чи іншій сфері. Нарешті, автори статей пропонують найавторитетніші наукові джерела.

Не менш вражаюче виглядають наступні томи Лондонської Енциклопедії, які присвячені національному міжнародному приватному праву 80 країн. У третьому томі представлено Національні доповіді про міжнародне приватне право різних країн*. Всі вони написані за єдиною структурою, що значно полегшує проведення порівняльних студій та сприятиме гармонізації доктрин і законодавства. Кожна доповідь включає теми з історії розвитку та стану міжнародного приватного права у відповідній країні, а також джерел міжнародного приватного права (основних законодавчих актів національного права, міжнародних договорів, звичаїв, доктрини, судової практики тощо). Окрема увага приділяється компетенції судових і несудових органів у сфері міжнародного приватного права, застосуванню іноземного права у національній юрисдикції. У параграфах, присвячених колізійному праву, міститься інформація про основні принципи вибору застосованого права, про колізійні правила щодо фізичних осіб і корпорацій, речового права, інтелектуальної власності, зобов'язань; щодо сімейних, спадкових і трудових правовідносин. Міжнародний цивільний процес представлений темами про процесуальні права іноземців, визначення юрисдикції, визнання і примусове виконання рішень іноземних судів й арбітражів та ін. Наприкінці кожної

* Доповідь про міжнародне приватне право України представлено автором цього матеріалу.

Анатолій Довгерт

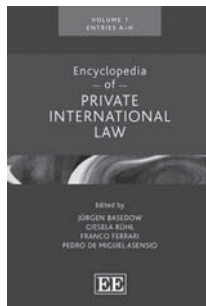
доповіді наводиться література з міжнародного приватного права певної країни, що дає змогу поглиблювати знання із міжнародного приватного права конкретної країни та мати уявлення про коло її науковців.

У четвертому томі праці англійською мовою наведено основні законодавчі джерела міжнародного приватного права 80 країн (станом на початок 2016 р.). Варто зазначити, що деякі з джерел представлені широкому загалу вперше. Спеціальні закони з міжнародного приватного права мають лише понад два десятки країн. Причому країни, які звернулися до так званої “автономної кодифікації” міжнародного приватного права, належать, за незначним винятком, до країн, що розвиваються, або до країн із невеликими успіхами в економіці. Вже само собою вміщення законодавства з міжнародного приватного права 80 країн однією мовою до однієї збірки є унікальним явищем.

Лондонська Енциклопедія вийшла у паперовому та електронному форматах. Окремо слід сказати про електронну версію. Вона надає додаткові можливості у користуванні. Так, у разі активації виділених в електронному тексті слів відбувається перехід до відповідної статті. Те саме зроблено й для літературних джерел. При активації назви книги або статті видається додаткова бібліографічна інформація, анотація та інші відомості про джерело.

Лондонська Енциклопедія для виконання своєї важливої функції – гармонізації національних доктрин міжнародного приватного права через стимулювання порівняльного і більш функціонального погляду на міжнародне приватне право – має стати настільною книгою для всіх, хто вивчає і досліджує міжнародне приватне право.

Encyclopedia of Private International Law : four volume set / ed. by Jürgen Basedow, Giesela Rühl, Franco Ferrari and Pedro de Miguel Asensio. – London : Edward Elgar Publishing, 2017. – 4034 p.

www.pravoua.com.ua

Енциклопедія створена зусиллями 181 автора з 57 країн. Висвітлює поточний стан міжнародного приватного права у світі та його залежність від глобалізації та підвищення регіональної інтеграції. Надає унікальну інформацію про дисципліну.

Видання складається із чотирьох томів. 247 статей перших двох містять актуальні аспекти міжнародного приватного права. Третій том присвячений приватному праву 80 країн світу. Четвертий включає у себе збірку національних кодифікацій і положень міжнародного приватного права.

Енциклопедія вийшла у світ англійською мовою у двох форматах: паперовому та електронному.